

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2015/16:278

av Lotta Johnsson Fornarve m.fl. (V)

Barn i konsumtionssamhället

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en översyn av de lagar och riktlinjer som rör marknadsföring som riktar sig till barn, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behöver vidtas åtgärder för att förstärka tillsynen och uppföljningen av att lagar och riktlinjer följs vid marknadsföring riktad till barn, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en översyn av lagstiftningen i syfte att skapa en giftfri vardag för barn och förbjuda skadliga kemikalier, metaller och doftämnen i leksaker, kläder och andra produkter som är anpassade för och används av barn, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ inom EU för att förbjuda skadliga kemikalier, metaller och doftämnen i leksaker, kläder och andra produkter som är anpassade för och används av barn, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.

Inledning

Enligt FN:s konvention om barnens rättigheter (barnkonventionen) ska barnets bästa komma i främsta rummet i alla åtgärder som rör barn. Den kommersiella pressen på konsumenter är stor och marknadsföringen är i många fall påträngande. Barn och unga är en särskilt utsatt grupp då de genom sin bristande erfarenhet är extra mottagliga för kommersiella budskap och inte har samma förmåga som vuxna att kritiskt granska marknadsföringen. Därför är barn och unga en extra skyddsvärd grupp, vilket även

kommer till uttryck i marknadsföringslagen. Det är mot den bakgrunden beklämmande att behöva konstatera att marknadsföring till barn ofta är både aggressiv och omfattande, och särskilt oroande är utvecklingen av reklam riktad mot barn på internet. Företag använder sig ofta av säljfrämjande åtgärder som utdelning av leksaker och gratiserbjudanden. Det blir också allt vanligare att produkter marknadsförs i handeln och placeras i t.ex. varuhus på ett sådant sätt att barn och unga konsumenter ”lockas” till påverkan och köp.

Reklam riktad till barn

Det är alltid förbjudet att rikta direkta köpuppsmaningar till barn under 18 år. Det gäller i alla typer av medier, och gäller även köpuppsmaningar som förmedlas till barn via deras mobiltelefoner. Reklam får inte heller uppmana ett barn att övertala sina föräldrar eller andra vuxna att köpa något åt barnet.

Barn kan ha svårt att skilja på reklaminslag och tv-program. De förstår inte heller alltid att syftet med reklam är att locka till köp. Därför får det inte förekomma någon reklam över huvud taget omedelbart före eller efter ett barnprogram som riktar sig till barn under 12 år. Barnprogram får inte heller brytas av reklam. Sedan tidigt 1990-tal har vi i Sverige en radio- och tv-lag som förbjuder reklam till barn under 12 år (SFS2010:696). Detta gäller dock inte tv som sänder från länder utanför Sverige. Det är därför fritt fram med reklam riktade till barn i dessa kanaler. Det vore rimligt att Sverige i EU agerar för ett förbud mot tv-reklam riktad mot barn inom hela EU.

Det finns inget förbud mot att rikta reklam på internet till barn. Däremot finns det regler som skyddar barn när det gäller hur reklamen får se ut och vad den får innehålla. Reklam på internet finns i många olika former. Det kan vara annonser, banners, reklam i tv-inslag eller som delar i spel eller annat som barn ofta använder när de är på internet.

I dagsläget finns inte något specifikt regelverk som begränsar reklam riktad till barn på internet. Marknadsföringsåtgärder och reklam som sker på internet lyder liksom annan reklam och marknadsföring under den mer generella marknadsföringslagen (SFS, 2008:486).

Barns mediekonsumtion har förändrats i snabb takt de senaste åren med en allt högre grad av internetanvändning, datorspel och andra digitala medier. Forskningsrapporten ”Rörlig måltavla – internetreklam riktad till barn” som tagits fram av en forskargrupp i Lund, CAI@LU (Children, Advertising, and Internet at Lund University) visar att internetreklamen riktade till barn har vuxit allt mer. Vuxna kan lära sig att bortse från reklam på internet, en förmåga som barn oftast saknar då deras hjärnor inte har utvecklats så att de viljemässigt kan titta bort från färg, rörelser och starka effekter som drar till sig uppmärksamheten.

Vänsterpartiet vill därför att skyddet för barn ska stärkas till att även täcka reklam riktad till barn på internet, bl.a. eftersom mediet har en stark genomslagskraft och målgruppen har svårt att skilja produktinformation från reklam.

Reklam via sms räknas som direktreklam och får inte skickas till barn under 16 år. Men när telefonen används för att komma åt internet finns det inget förbud mot reklam till barn. Då gäller samma regler som när man använder en dator.

Företag som riktar sig till barn med tjänster som ringsignaler eller spel till mobilen har blivit allt vanligare. Det rör sig om tjänster som ofta marknadsförs som gratis eller med en engångsavgift, men som fortsätter som en prenumeration och är svåra att ta sig ur. Att ingå avtal med barn är inte lagligt, men företagen menar att föräldrarna automatiskt godkänner avtalen vid tecknandet av mobilabonnemanget oavsett om det sedan är ett barn som använder telefonen.

Etiska rådet för betalteletjänster (ERB) har tagit fram riktlinjer för hur marknadsföring av betalteletjänster får utformas. Riktlinjerna innebär att marknadsföring av betalteletjänster är förbjuden om den väsentligen riktar sig till barn under 14 år och kostnaden för tjänsten är mer än 10 kronor.

Visserligen förbjuder direktivet om otillbörliga affärsmetoder direkta köpuppsmaningar som riktar sig till barn, men enligt vår mening bör ytterligare åtgärder vidtas för att skydda barn från en alltför stark exponering. Vänsterpartiet anser att regelverket kring utformningen av reklam och möjligheten att göra köp i appar bör förstärkas.

Även barns matvanor påverkas i hög grad av aggressiv marknadsföring av snabbmat, godis, läsk och andra livsmedel med höga fett- och sockerhalter. Ofta har förpackningarna figurer och färgsättningar som riktar sig till barn. Inte sällan kan ökad konsumtion av de olika produkterna vara till nackdel för barnens psykiska och fysiska hälsa. Samtidigt som snabbmatsreklamen m.m. påverkar barns matvanor så möts barn och unga även av sådan reklam i tv, i tidningar och på affischer ute på ”stan” som tydligt signalerar och befäster vilka kropps- och utseendeideal som är rådande. Detta påverkar barns och ungdomars uppfattning av sitt utseende och skapar en orealistisk självbild för många.

I dag ansvarar Konsumentverket för att gällande regelverk rörande barnreklam efterlevs. Mot bakgrund av vad som ovan angetts anser vi att både det legala skyddet i sig samt tillsynen av lagar och riktlinjer vid marknadsföring riktad till barn stärks. Enligt vår uppfattning finns det dessutom anledning att utreda om marknadsföringslagens bestämmelser om reklamidentifikation behöver förstärkas. Det bör därför göras en översyn av lagar och riktlinjer som rör marknadsföring som riktar sig till barn. Det bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna. Det

behöver även vidtas åtgärder för att förstärka tillsynen och uppföljningen av att lagar och riktlinjer följs vid marknadsföring riktad till barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ge barn en giftfri vardag

Ett stort problem i dag är de farliga kemikalier som fortfarande är tillåtna i alltifrån matförpackningar till leksaker och kläder. Särskilt allvarligt är det i produkter som används av barn. Eftersom barns kroppar inte är färdigutvecklade är de mer känsliga för kemikalier än vuxna. När de utsätts för samma mängd av ett ämne som en vuxen får de i sig mer i förhållande till sin vikt. Immunförsvaret och hjärnan är särskilt känsliga eftersom de fortsätter att utvecklas mycket efter födseln. Barn andas snabbare och äter och dricker mer i förhållande till sin vikt jämfört med vuxna.

När det gäller leksaker för barn är lagstiftningen relativt väl utbyggd. Många farliga kemiska ämnen är förbjudna i leksaker och barnavårdsartiklar som tillverkas i EU eller importeras till EU från andra delar av världen. Kemiska ämnen som vi vet kan ge cancer, skada arvsmassan eller påverka möjligheten att få barn är förbjudna eller får bara förekomma i låga eller mycket låga halter, men fortfarande förekommer farliga kemikalier i leksaker. Vi noterar även att det fortfarande finns mängder av äldre giftiga leksaker i barns vardag på förskolor, skolor och i hemmen.

Kläder som är mycket populära bland barn och ungdomar har visat sig ofta innehålla stora mängder gifter. I en test som tidningen Råd och Rön genomförde nyligen kom man fram till att en T-shirt av märket Hollister innehåller höga halter av ftalater som kan vara hormonstörande och påverka fertilitet, ämnesomsättningen, immunförsvaret och blodtrycket. I en rapport från Kemikalieinspektionen visade sig 350 hälsofarliga ämnen finnas i textilier. Endast 53 av dem är i dag förbjudna inom EU.

Ett annat exempel på en farlig produkt är t.ex. solskydd i sprejform som har visat sig kunna innehålla nanopartiklar av titandioxid som vid inandning kan orsaka skador på lungorna, skriver tidningen Ny teknik. Små barn är särskilt känsliga och forskning har visat att partiklarna kan vara cancerframkallande.

Vänsterpartiet vill se en lagstiftning som stoppar farliga eller skadliga ämnen i vår vardag när det t.ex. gäller kemikalier i leksaker, kläder, livsmedel, möbler och andra produkter, och att särskild hänsyn tas till barnperspektivet. Vi vill snarast se ett totalförbud av bisfenol A, som är hormonstörande. När det gäller nanoteknologi behövs ett bättre regelverk, en spårbarhet och en effektiv tillsyn så att reglerna följs. Dessutom vill vi se betydligt mer forskning runt riskerna om hur vi påverkas av att utsättas för mindre mängder av olika kemikalier över tid. Om ett ämne är farligt ska det självklart vara förbjudet och om forskningen inte är entydig bör alltid försiktighetsprincipen gälla.

Vi menar att Sverige kan gå före på det här området och visa vägen. Det bör därför göras en översyn av lagstiftningen i syfte att skapa en giftfri vardag för barn och förbjuda skadliga kemikalier, metaller och doftämnen i leksaker, kläder och andra produkter som är anpassade för och används av barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Slutligen bör regeringen snarast ta initiativ för att lyfta frågor kring leksaker, kläder och andra produkter som barn använder inom ramen för EU:s leksaksdirektiv och i andra relevanta forum. Regeringen bör snarast ta initiativ inom EU för att förbjuda skadliga kemikalier, metaller och doftämnen i leksaker, kläder och andra produkter som är anpassade för och används av barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Barn och försäkringar

Alla barn i Sverige omfattas av ett allmänt försäkringsskydd genom socialförsäkringen. Barn i skola och barnomsorg omfattas dessutom i de allra flesta fall av en olycksfallsförsäkring som kommunen eller den fristående skolan eller förskolan har tecknat. Därutöver kan privata kombinerade olycksfalls- och sjukförsäkringar, s.k. barnförsäkringar, tecknas antingen individuellt eller som gruppförsäkring.

Sedan den nya försäkringsavtalslagen började gälla 2006 har försäkringsbolagen en s.k. kontraheringsplikt som innebär att ett försäkringsbolag inte får vägra någon att teckna en personförsäkring som bolaget normalt tillhandahåller allmänheten, om det inte finns särskilda skäl. Fortfarande upplever dock många stora problem när det gäller möjligheten att få teckna en personförsäkring. Detta gäller särskilt barnförsäkringar.

I medierna har det bl.a. uppmärksammats fall där barn som fötts för tidigt har nekats barnförsäkring just på grund av att de var prematura. Det finns även exempel på liknande fall där barn nekas försäkring eller fått betala en högre premie, pga. av att barnet till exempel ansetts ha för högt BMI (body mass index). Detta oavsett om barnen vid tiden för ansökan bedömts vara friska av läkare och barnhälsovård. Detta har rest frågor om i vilken mån försäkringsbolagen gör individuella bedömningar av de sökande på så sätt som försäkringsavtalslagen kräver.

I civilutskottets rapport 2012/13:RFR6 om kontraheringsplikten vid tecknandet av barnförsäkringar framgår det att andelen barnförsäkringar som beviljas med ordinarie villkor har ökat något jämfört med för tio år sedan och att andelen försäkringar som beviljas med klausul eller förhöjd premie har minskat något, samt att de större försäkringsbolagen använder förhöjda premier i sina barnförsäkringsprodukter när de inte kan erbjuda ett ordinarie försäkringsskydd. Det är självklart en positiv utveckling.

Av rapporten framgår dock även att Konsumenternas Försäkringsbyrå menar att försäkringsbolagen i högre utsträckning borde hämta in individuella handlingar för att kunna göra bättre underbyggda individuella bedömningar, men också för att bättre kunna motivera eventuella avslagsbeslut. Annan kritik som har riktats mot försäkringsbolagen är att de är långsamma att ta till sig den senaste medicinska kunskapen, att de alltför gör schablonmässiga bedömningar, att det råder oklarhet om vilken vetenskaplig grund som besluten baseras på samt att avslagsbesluten relativt frekvent är dåligt underbyggda.

I uppföljningsrapporten görs vidare iakttagelsen att det förefaller som om intentionen att försäkringsbolagen endast i undantagsfall ska avslå en begärd försäkring inte helt har uppfyllts. I uppföljningsrapporten görs också iakttagelsen att det borde finnas utrymme för försäkringsbolagen att i högre omfattning kunna erbjuda barnförsäkringar med förhöjd premie eller klausul i de fall då risken för försäkringsfall bedöms som förhöjd, i stället för att avslå ansökningar och enbart erbjuda olycksfallsförsäkring. Försäkringsbolagen skulle därmed agera på ett sätt som bättre överensstämmer med försäkringsavtalslagens intentioner.

Enligt vår mening är det viktigt att alla människor ges tillgång till ett rimligt försäkringskydd och att vissa grupper inte ställs utan möjlighet att få skydd genom en personförsäkring.

Förra året tillsatte regeringen en utredning som gavs i uppdrag att följa upp försäkringsbolagens tillämpning av kontraheringsplikten. I uppdraget ingår bl.a. att kartlägga och analysera i vilken utsträckning det förekommer avslagsbeslut, förhöjda premier eller särskilda förbehåll och hur besluten och förbehållen normalt är utformade. Vidare ska utredaren granska om försäkringsbolagens riskbedömningar sker på individuell grund och om det finns anledning att befara att försäkringsbolagen över- eller misstolkar den hälsoinformation som inhämtas. Förhållandena beträffande hälsouppgifter från barnhälsovården och elevhälsan ska särskilt beaktas.

Utredningen ska presenteras i juni 2016 och Vänsterpartiet inväntar utredningens resultat och avser sedan att återkomma med förslag.

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Torbjörn Björlund (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Rossana Dinamarca (V)

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)